

8(С125)
P94

Г. РЫЖЛИН

512

УРАБРОЈ ПОГРАНИЧНИК КАРАЦУПА ДА СЫЛӨН ТӨЛКА ПОВ ІНДУС ЖЫЛЫС

КОМІГІЗ СЫКТЫПКАР 1938

1000

~~ОЗС
88 г.
ГПБ~~

Г. РЫКЛЫН

ХРАБРОЈ ПОГРАНИЧНИК КАРАЦУПА ДА СЫЛӨН ТӨЛКА ПОН ИНДУС ЖЫЛЫГ

Герпасалис
П. СОКОЛОВ-СКАЛ

15174

~~ОЗС
88 г.
ГПБ~~

~~ГПБ~~

СӨВЕТСКӨҮ ГРАҢИЦА ЈОН ТОМАН САЈЫН!

Міјан великөҮ рөһиналөн граҢица лоө квајтымын сурс кілометр дорыс кузжык.

Тажө граҢицајасыс охраҢајтсөны храбрөҮ, наһожнөҮ бојечјасөн.

Кавказ сајса гөрајасын, Полесје һурјасын, Манч-журија дорса сопкајасын, Украинаса шонди ердјас вылын — быдлаын сулалөны виж петлицаяса славнөҮ јөз, мијан повтөм пограҢиһникјас, стојкөҮ да беззаветнөҮ ја исполһајтөны асланыс рөһина воҙын свјашщеннөҮ долг.

Ми уважајтам да раһејтам герој-пограҢиһникјасөс мужество да храброст вөсна, сы вөсна, мыј најө аһысө жамттөг виҙөны мијанөс, мијанлыс странанымөс

чрагјасыс, фашистјасыс, шпіонјасыс, диверсантјасыс, кодјас зилёны піскөдчыны мијан территория вылө.

Ми төдам уна герој-пограничникјасөс. Ми лөсөдалам на јылыс сыланкывјас. Коди оз төд пограничник-орденоносец Никита Карацупаөс, розыскнөј пон Индуслыс проводникөс, — Карацупаөс, коди кутис со морт саяс быд сикас граница нарушитысјасөс — шпіонјасөс, бандитјасөс, контрабандистјасөс?

Краснөј арміја воспітывајтө јөзөс, чужтө пыр вылыс-выл геројјасөс. Нинөмөн торјавтөм, прөстөј сиктса зон, Никита Карацупа, быдмис дальнөј Восто-кын, Грофековскөј пограничнөј отрадын. Öни Карацупалөн нимыс төдса став страналы.

Пограничнөј заставаө Карацупа воис Казахстанан. Сіјө чужлис ылыс, пемыд сиктын, гөл крестанін сем-јаын.

Гажтөм вөлі сылөн челаф дырса кад. Зола выв-сан батрачитлис, овлис јөз ордын, вііс јөзлыс скөт. Велөдчөм јылыс нинөм вөлі і мөвпавны.

— Граница пөртис менө мортө, — шуө Карацупа.

Тани сіјө лоі культурнөјөн, політика боксаң гра-мотнөј красноармејецөн.

Радөвөј бојеч Карацупа регыд лоі младшөј ко-мандірон да розыскнөј пон дінын проводникөн.

Карацупалөн характерыс упорнөј: мыјкө-кө сіјө мөв-пыштас, — нуөдас-нин помөч.

Вот, шуам, Индус. Пон лоі знаменітөјөн сөмын проводник настөјчивост вөсна. Нөшта неважөн-на

Индус вöли омöлик кычанöн. Карацупа сiјöс вöчiс сöветскöј гранiца вывса тöлка бојевöј стöрöжөн.

Тажö кнiгаас ми вайöдам Никита Карацупа погранiчнöј олöмыг кымынкö случај.

ÖТЧЫД ПЕМЫД ВОЈЫН

Карацупа мунiс војса нападö гранiца дорö. Сыкöд щöщ, дерт, i сыыг торјöдчывтöм другыс—сылөн Индус понјыс.

Мунны колö нафөн, вiччысöмөн. Војыс пемыд, тöлыстöм. Верман прöјдiтны гранiца нарушiтел дiнтi да не казавны сiјöс. Көнi куст, көнi мыр, көнi морт—немтор он рöзберiт. Но Индус—сiјö ставсö аззас, ставсö рöзберитас, сiјö некодöс оз лез прöјдiтны, Индус оз подведiт.

Со сiјö тыр внiманiјеөн да пелјас чошкöдöмөн мунö возын, iсалö быд мылк, быд куст. Сы бöрыс нöжжөнiкөн тувччалöмөн мунö Карацупа. Колö тöдны тајга, гөгöрвоны сылыг шыјассö: сен тöv кос ув нещыштiс, сен көза чеччыштiс, а вот зiк матi котөр-тiс көр.

Ветлöдлö Карацупа, кывзысö тајга шыјасö. Кыз быттö ставыс лучкi, спокојнöј.

Индус друг сувтö да сулалö öтi местаын, быттö кынмис места вылас.

Сек Карацупа матыстчылö Индус дiнö да вицöдлö, öвтчö-ö сiјö бöжнас. Бöжнас-кө öвтчö, сiјöс колö гөгöрвоны: внiманiје, вескалi коктуј вылö.

Сы бõрын, кыз Индус аҗас коктуј, сижõ пыр-жõ вõчõ кышов, тõдмалõ, кодарлаң мунõма нарушител: границалаң али границасаң пышлаң. А сесса-нин увереннõја мунас кок туј куҗа. Сижõ вõчõ тајõс чõв, бура артыштõмõн да серјознõја.

Тајõ разын Индус тõдмалис; мыј кок тујыс нуõдõ граница пышлаң, мијанлаң. Тõдмалис да мõдис вõзõ.

Карацупа Индускõд кыкõн котõртисны дасквајт километр. Воисны кушõмкõ ичõҗик ју дорõ. Тани нарушителлõн кок тујыс воши. Тыдалõ, вужõма ју вомõныс мõдар берегас. Нинõм он вõч—колõ вужны келõмõн либõ вартчõмõн. Ферт купајтчыны кадыс вõли медса лõсавтõм: лемыд дај кõчыд. Фелõыс вõли сорарын.

Индуслы тајõ кадас оз полагајтчы ветлыны ваõд. Овчарка понјаслы купајтчõм оз лõсав: налõн купајтчõм бõрад нырисыс ныжмõ.

Карацупа корсис јуыс лапкыджык места. Бостис понјõс кias да пондис јусõ вужны. Ваыс вõли кõчыд, җик јia ва код. Карацупалы пõшти вõли коскõчыс.

Пограничник петис берегõ, пõрччис сапõгсõ да кистис сес васõ. Мõдис берег пõлõн. Нинõм некытõн. Кок туј воши.

Неужели нарушител коли сетчõ, мõдар берегас? Неужели став тајõ јia вати ветлõмыс лои весшõрõ?

Сизкõ, колõ бõр бергõдчыны мõдар берегас. Вот бара-нин Карацупа ваын. Бара ки вылас нуõ Индусõс. Петисны берегõ. Карацупа пуксис. Мõдис кывзысны: җик чõв.

Но пограничник Никита Карацупа абу сешдӧм морт,
медым успокоитчыны делӧсӧ помӧр туявтӧг.

Ӧд нарушителыд кӧнкӧ матын. Колӧ корсны.

— Мӧдӧм, Индус!

Ылыстчисны береганъ вокков кыксо.

Друг поньыд сувтис да мӧдис бӧжнас ӧвтчыны.
Пограничник пыр-жӧ водис муӧ. Сыкӧд орчӧн водис
і пон. Индус-нын велалӧма тащӧм торјасад. Сіјӧ тӧдӧ,
мыј ӧні колӧ кујлыны чӧв, вӧрӧшитчытӧг. Кујлыны
да вічысны проводниклыс приказ.

Карацупа кујлӧ неыжыд мылк вылын. Вірӧдӧ
увлаң і ачӧ, мыј сен, кустјас дорас, вӧрӧшитчӧны
кущӧмкӧ вужӧрјас.

Пемыдас сылы кажиччӧ, мыј јӧзыс сен зев уна,
морт ветымын. Кујлӧ Карацупа да мӧвпалӧ:

„Најӧ сен мыјтаӧн, а ме ӧтнам, наган да пон.
Нарушителјасыд менӧ торпырігӧ косавласны. Но
бӧрынтчыны оз поӧ. Колӧ дејствуйтны, і кымын ӧдјӧ,
сымын буржык“.

Сіјӧ кысӧ увлаң, кустјаслаң матӧжык. Сыкӧд
орчӧн кысӧ Индус.

Вот најӧ-нын дас метра ылнаынӧс. Карацупа ӧвирк
чеччис да горӧдис:

— Водӧј!

І нагансыс лыјӧ вывлаң.

Најӧ пыр-жӧ водисны. Водис і Карацупа.

Но нужмасны оз поӧ. Карацупа ӧвирк чеччӧ да
заводитӧ абутӧм отрадӧн командуйтны... Командірлӧн
гӧлӧсыс јургӧ чорыда да увереннӧја:

— Иванов, бост нол мортос да сувтөј вескыд
вылас! Петров, бост нол мортос да сувтөј шујгала-
дорас! Гидоров, бост квајт мортос да сувтөј бөр-
выланыс! Јегоров, тен колччыны отр'адөн места
вылө да первојја сiгнал серти-жө пондан лыжлыны!

Тащөм распораженіје сетөм бөрын, аслас вернөј
Индускөд Карацупа спокојнөј покодкаөн мөдөдчiс
кустјаслаң. Нагансө кутiс дасөн.

Сенi вөлөм сөмын кујим морт. Кујлөны вөрөшит-
чытөт — повзөмаос. Карацупа шобiс најос — абу-ө
өружје. Азгiс сөмын пуртјас, лысан өружје налөн
ез вөв. Гашкө i вөли, но повзөмысла шыблалiсны.
Кычi бөрынас лоi төдмалөма, тајөјас вөлины контра-
бандiстјас. Но пограничникјас бура төдөны, көнi
контрабанда, сенi i шпионаж.

— Ти сөмын кујимөн?—јуалө пограничник.

— Кујимөн.

— Сесса тiјанкөд некөд некөн ез вөв?

— Некөд.

Но Карацупа кыв вылө оз веритчы.

— Индус!

Пон пыр-жө гөгөрвоiс, кущөм заданіје сылы сетө
көчaин. Сiјө ускөдчiс кустјасө. Кык-кујим мiнута
мысти сiјө кыскiс өтик мортос, сесса мөдөс, којмө-
дөс... Таң Индус вaјөдiс нөшта квајт мортос. Ставыс
лоi өкмыс морт.

Карацупа најос чукөртiс өтиклаө, понсө пуксө-
дiс воғө, i нарушителјаслы щөктiс кујлыны вөрчы-
төг...

— Вөрөшйтчыны-кө понданныд, ен вунөдөй — ме тїян олөмјас вөсна кыв кутны ог вермы. Пон ко- савлас.

А контрабандїстјас пıыг өтїк колїс ас ордас пурт. Шобїгөн сос пыщкас зөбіс. Вот мыјкө сїјө пондїс нокошїтчыны, пырїс сос пыщкас. Гашкө, көсјїс ус- көдчыны пограничник вылө. Індус таяөс пыр-жө ка- залїс.

Өтчыдыс чеччыштөмөн Індус лої сы дінын, сїјө јос пїңјаснас сашкысїс нарушїтєллы вескыд кіас. Нарүшїтєл горөдїс да ускөдїс пуртсө. Індус квагї- тїс пуртсө да нуїс сїјөс аслас көчаїныслы.

Карацупа щөктїс нарушїтєлјаслы чеччыны і пон- дїс воэө командүјтны аслас „арміјаөн“:

— Нолөн-нолөн быд боксаң. Мукөдыслы сувт- ны бөрсаныс. А ме понда нуөдны најөс заставаө. Мыјкө-кө лоө, прїменајтны өружје. Некущөм преду- преждєнїе не вөчны, а вескыда лыжлыны. Јегоров, помнїт менєым прїказ! Сїдоров, лучкї вїзөд сїннад!

Таң Карацупа пондїс нуөдны став таяө бандасө заставалаң, пыр өтарө сєталїс распораждєнїејас аслас абутөм војскалы.

Түј вылас мукөд контрабандїстјас пıыг код-сурө- јаслы лої подозрїтєлнө, мыј командїр пыр өтарө сєталө прїказанїејас, а сылы некод оз вочавїз, дај кок шыјасыс быттө оз кывны. Өтї на пыщкыг сув- тїс, мөдїс бергавны өтарө-мөдарө. Но сы дїнө ус- көдчїс Індус да пондїс локыг ергыны. Лої еновтчы- ны бергалөмыс.

Ҷик-һин застава дӱнас најӱ каҗалисны, кушӱм суса
пӱрјалис најӱс пограничник.

Најӱ пондӱсны пӱнасны, мӱда-мӱднысӱ укӱрајтны
трусјасӱн.

Карацупа кутӱмјасӱс сдӱјтӱс комендатураӱ да
Индускӱд мунӱс уҗны.

КОРТӱМ ГӱГТЈАС

Карацупа зев бура донјалӱ Индусӱс.

— Менам пон тӱлка, — шуӱ сӱјӱ, — вот сӱмын
сорнӱтны оз куж... А гӱгӱрвоны — ставсӱ гӱгӱрвоӱ...

Кор Карацупалы сетасны задӱнӱје прӱверӱтны
гранӱца, сӱјӱ пыр-жӱ мунӱ Индус дӱнӱ. А сӱјӱ аҗас
ассыс кӱҗаӱнсӱ да пыр-жӱ пельјассӱ чошкӱдас, кыҗ
бытӱтӱ вӱччысӱ сылыс прӱказанӱјяс.

Проводнӱк шуас гӱгӱрвоана:

— Индус! Мӱјанлы щӱктӱма прӱверӱтны гранӱца.
Ем-кӱ кушӱмкӱ нарушенӱје, колӱ сӱјӱс честӱн аҗыны!
Возӱ!

Ен думӱјтӱј, мыҗ тајӱ Карацупасаҗ кушӱмкӱ шутка
лӱбӱ чудачество. Абу, тајӱ аслыс сама педагогическӱј
прӱјом.

Сы вӱсна, мыҗ тајӱ кывјасыс кымынкӱ во-һин шу-
сӱны ӱткода наҗӱнӱкӱн да гӱгӱрвоана, ӱ Индуслӱн
велалӱма гӱгӱрвоны најӱс да тӱдӱ, мыҗ та бӱрын
пыр-жӱ колӱ мунны гранӱца вылӱ, корсны кок туҗ-
јас. Таҗнад, тајӱ пырӱс понлы чорыд прӱвычкаӱн.

Сіз, Карацупа вајодіс тајо став бандасо застава вылѡ...

Проводник радејтö да кужö донјавны ассыс төлка понсö. Унжык кадсö сijö ассыс сетö Индусöс тренирујтöм да велöдöм вылö.

„Граница вылын аслам Индус понкод öтлаын ужа-лигөн, — висталö Карацуна, — мен лолі паныдаслывыны уна сикас категоріја нарушителјаскөд. Öтикјасöс кутлывлім пыр-жö, некущöма прöтивлајтчытöг. Мөдјас пондыласны ребсыны. Кожмөдјас, јонжыка опытнөј-јас, пискөдчöны маскірујтчөмөн, локтöны лок местајаскөд, сук бурјанөн тырöм сөтчөминјаскөд, гөрајас, ізја почвајас да горнөј јујас иһпользујтөмөн.

Некымын кылөн-кө шуны, најö бөрјöны сещöм местајас, көн ескö сөкыд на бөрсә вөтчыны. Мукөд дырјыс нарушителöс лолывліс кыскыны вескыда ваыс. Индусöс пөрјавны оз’ноз. Унаөн дыр кежлö помнитасны сылы пін тујјассö.

Индусöс төдöны не сöмын пограничникјас, но і став местнөј гарнизоныс да колхозникјас. Сijöс радејтöны, сылы ескöны.

Сijö сещöм-жö пөрөдаыс, кызі і мукөд понјас, но сijö уж серті сыкөд öткодöс он азы. А делöыс ставыс сын, мыј ме ачым Индусöс велöді корсны да кутавны мјан терригоріја вылö сујсыс врагјасöс. Став прöст кадöс ме сета аслам понлы. Тренирујта сijöс быдлун, і быд разын сетала сылы сөкыд зада-чајас да изучајта сылыс ужсö.

Таңнартө ме воӊдчи сетчӊӊ, мыҗ менам Индус туҗалӊ важ коктуҗҗас і ужавны вермӊ зев сложнӊӊ об-становкаҗасын.

А туҗавны важ кок туҗ да сет нуӊдны — вывті сӊкыд да сложнӊӊ делӊ. Оз-на быд розыскнӊӊ пон вермы таҗӊс вӊчны.

Менам ужын Индусыд — медбур отсасыҗ. Кушӊм сӊмын переделкаҗасын мӊ ськӊд еҗ і вӊвлӊӊ!

Вот, пример. Ӑтчыд воҗын корӊс менӊ заставаса лачалнӊк да шуӊ:

— Карацуна җорт, воӊс җуӊр граңца нарушӊтӊм җылыҗ. Колӊ пыр-җӊ прӊверӊтны.

Вескыда-кӊ шуны, зев окота вӊлі мен уҗны. Ме неважӊн воӊ нарадыҗ. Но кор ем термасана да ин-тереснӊӊ делӊ, век радуҗтчан.

Заданҗе бӊстӊм бӊрын ме термасӊмӊн котӊрті Индус дорӊ да, кыҗі і пыр, рапортуҗті сылы. Сӊҗӊ раднырыҗ воча ерӊстӊс, да мӊ мӊдӊдчӊм.

Делӊыҗс вӊлі август тӊлыҗын. Воҗыҗс немьд. Ре-гыд мӊдӊс бусӊтны зер. А шлака дырҗӊ вывті сӊкыд понлы коктуҗтӊ аҗыны. Но ме Индус вылӊ надеҗтчӊ.

Менам ескӊмӊӊ збылмӊс. Мунӊм мӊ кілометр куҗӊм-нол. Индус сувтӊс, бӊжнас ӊвтӊ да вӊӊдӊӊ ме вылӊ.

Сек-нӊн тырвыҗӊ позӊ сы вылӊ верӊтчыны. Лӊчӊ-дан домповод, лӊчан Индусӊс воӊӊ, да сӊҗӊ тенӊ ваҗӊ-дас колан местаӊӊ.

Коктуҗ нуӊдӊс пыдӊ, мӊҗан граңцала дорӊ.

Мунам вӊҗласан нуртӊ; зыбунҗас пӊвстӊ, шорҗа-сӊд, камышҗасӊд. І мен овлӊ сӊкыд да і Индуслы абу кокнӊ. А зерыҗс век ӊтарӊ ӊдӊӊ.

Коктуј вайодіс мјанос ју дорө. Тан ме паныдасі
нарадыс локтыс мјанзаставаса кык погранічніккөд.
Најө мекөд өтлаасісны, да мі келөмөн вужім јусө.

Кажім берегө. Аззам, Індус пондіс Һеспокојнөја
бергавны.

Бергалө, бергалө,— а места вывсыс оз мун. Тајө
лоб: „Коктуј вошөма, Һинөм ог вермы вөчны“.

Ме успокоіті Індусос, сеті сылы сакар тор (ме-
нам сылы вылө век сакар дастөма Һептын) да мөді
мөвпавны, мыј вөчны.

Кызі верміс коктујыс сразу вошны? Тајө колө
гөгөрвоны, мыј нарушітөлјас, медым воштыны кок-
туј, мунісны ез берегөд, а ваөд.

Мі пөрччысім да мөдөдчім ваті берег пөлөныс.
Ваыс абу жужыд, весіг піқөсыс ләпкыджык. Індус
мунө мјанкөд орччөн берегөдыс.

Мунім мі тазі метра кыкго. Аззам, Індус бара пон-
діс Һеспокојнөја бергавны пыр өтарө ,сувтавлө да
дукалө мусө‘

Ме петі берегө.

Індус котөртіс ме дінө, зургіс Һырнас менам пі-
қөсө да нақөнікөн ерөстіс. Ме щөкта сылы мунны
воқд—сіјө оз мун. [Пемыднад ме ег вермы гөгөрво-
ны, мыјын делөыс. Малалі сіјөс јурөдыс—вөлөмакө,
сылөн мыјкө вомас өшалө.

Трапіча!

Тајөс 'сіјө сөмын-на лептөма мусыс. Кыс татчө
трапічаыслы? Погранічніклы быдтор кутө значеніје.

Карацупа ужын Індус главнѳ отсагыс.

Менам чужі сещом мови, мыј нарушителјас мунд-
маос ваод, котасомаос, пуксыломаос порччыслыны
да ускоддомаос либо шыбытомаос тајо трапичасо.

Ми ставон модим берегод, да пыр-жө кағалим,
мыј Индус сразу гажмис. Сижө вескалі коктуј выло,

Ва дорсаң Индус кежіс бокө. Сен вөліны гырыс
суспујас. Ми пырим пыдо тајо вөрас да петим сикт
динө.

Воим ми сиктө југдигон — улчајасын ни өти морт
ез вөв.

Индус вадодис мијанос сикт помө. Öти фанза дорө
(корејскөј керка) сижө сувтис да вөзө мунны ез пон-
ды, көт кыз сылы ег щөкты.

Ми пырим двор пышкө. двор пышкын Индус вө-
чис, кызи і пыр, кышов,— төдмалис, кытчө мунө кок-
тујыс, да вескөдчис вескыда өзөслаң.

Ме јөткышти өзөссө — игана. Ми лөсөдим оружије-
јас да пондим јиркөдчыны өшинө. Некод оз вочавиз.
Нөшта јиркөдчыштим — гөгөр шынитөв. Гашкө фанзаас
некод абу?

Но Индус став вынгыс мыжсис өзөсө да керчкө
пиңјаснас. Тајо оз прөста. Сиз-кө, фанзаын ем кодкө,
но лаңтөдчөма, бытто оз кыв мијанлыс јиркөдчөм.

Ме нөшта чорыджыка понди јиркөдчыны. Воссис
өшин. Öшинөд мыччысис старик-корејецлөн јур. Узөм
сінјаса. А чужөм вылас шенчөм: мыла тајо воомаос
сы ордө ташөм вөзсө, мыј сысаң колө? Мыј оз
леңны і узыштны бур мортлы. Прөста сөмын дөз-
мөдчөны.

Ме чургөди өшинө наганос. Красноармејецјас леп-
тисны ружјејас.

— Kodi тенад фанзао воліс граница сајсан?—јуала
ме старіклыс.

Сіјө вочавігө роч кыв вылын торкеалөмөн:

— Моја нікуда не коділ. Моја нічого не знајет.
Моја всю ноч спал.

Щөктім сылы востыны өзөссө. Пырім фанзао.

Бара јуалі старіклыс:

— Kodi воліс татчө граница сајыс?

Старік пыркөдө куҗ тошсө. Лептис сінјассө выв-
лаң. Кіјассө шеныштис:

— Моја нічого не знајет. Твоја напрасно обіжајет.

Аҗа, мыј старіклыс төлкөн нінөм он төдмав.
Корі понјөс:

— Индус, корс!

Индус кымыныскө наҗөнікөн кыщовтис комнатаод.
Сесса пыріс крөваҗ улө. Кыскіс сее бөтинкі пөв да
вајө ме дінө.

І пыр-жө бара-пыріс крөваҗ улө. Кыскө мөд
бөтинкі пөв. Сесса којмөдөс да нөлөдөс.

Кык пара бөтинкі. Сіҗ-кө, нарушителјас вөліны
кыкөн.

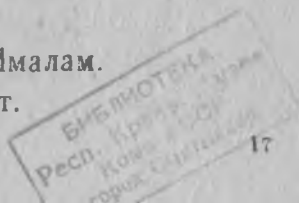
— Kodлөн бөтинкіјасыс?—јуала старіклыс.

А сіјө пыр ассыс:

— Моја нічого не знајет.

— Вістав, старік, всю-ровно төдмалам.

— Твоја напрасно моја обіжајет.

Вунöди нöшта тiжанлы вiставны, мыj таjö ыжыд фанза пелöсас, лапкыдiк нарjас вылын, узысны орччөн кöкжамыс морт. ферт, буракö, најö важөн-нин садмiсны, но леччысiсны узöмөн.

— Кущöм таjö jöz?—жуала старiклыс.

— Менам рöднаjас.

Чукöстi понjös да инди узысjас вылö:

— Индус, прöверит, кущöм таjö рöднаjас!

Индус менсым гөгөрвоö кыв жынсан. Сijö чеччыштiс нар вылö, нещыштiс пiннас узысjас вылыгешкынjас, но некодöс ез вөрзöд, сöмын iсалис. А најö, кыз бытö нiнöм ез i кывлыны, узöны ныргорөн. Чорыда узöны jöзыс!

Но вот Индус пондiс бергавны, мыjkö, тыдалö, казалис. Чепöсjи места вывсыс да чеччыштiс фанза пелöсса паччөрö.

Kodkö пач вылын горöдiс. Вiзöдам, Индус кыскö сес кущöмкö мортöс кокöдыс. Сы бöрса, торja корöм виччыстöг, леччö i мöд дадö.

— Тiжан ботiнкiыс—жуала.

Наjö аззöны, мыj воzö jöjös несны нiнöм. Пырjö вiстасiсны:

— Мiжан.

Ме сетi најös красноармеjецjаслы. А ачым Индус отсöгөн бостчi шобгыны.

Аззi опij, кымынкö iчöтик бак спирт тыра, шöвк, часi, валута да нöшта уна сiкас тöварjас.

Кутöм нарушителjас вöлины контрабандiстjасөн.

Но унжык контрабандыстыс овлө і шпіонөн—ужалө, өті сајын.

Кор мі најөс нуөдім заставаө, шондыс кыпөд-чис-нін вылөз.“

НАРУШІТЕЛЬ БӨРГА НҖЛАМЫН КІЛОМЕТР

„Нөшта вөлі случај, кор мі Індускөд неламын кілометр котөртім нарушитель бөрга. Но і шыкөдіс сіјө менсым вірөс!

Нарадө ме петі рытсаңыс. А колө віставны, мыј заставаса началнік пыр віччысө месаң јуөр сы јылыс, вөліны-ө кушөмкө нарушительјас граңца вылын алі ез. Ме прөјдіта өтарө-мөдарө граңца пөлөн, а сесса телефон пыр јуөрта.

Сіјө војнас нарадын вөлі ме өті красноармејецкөд. Ветлім мі заставасаң неылө—кілометр кујім сајө. Граңца вылын вөлім віт час асылөз.

Некодөс і нінөм ег аңрөј.

Та јылыс ме телефон пыр јуөрти началніклы да бості разрешеніје мунны заставаө уаңы.

Лезі ме Індусөс дом поводыс да вослалам заставаля. Мунім кымынкө да с метр. Індус друг сувтіс да пондіс неспокојнөја бөжнас өвтчыны.

Ме красноармејецлы і шуа:

— Тыдалө, уаңы ме понда аскі. Те мун заставаө, да вістав, мыј ме муні кок тужөд.

А красноармејец мен шуө:

— Бост менө сörсүд.

Красноармејецјаслы окота мекөд ветлыны. Но век-жө ме сiјөс предупредитi:

— Мекөд ветлыны сөкүд. Те-жө төдан, кызи ме котрала.

— Ферт, төда, но век-жө пробујтла.

Кымынкө километр сiјө мекөд котөртiс, сесса кольчiс.

А ми Индускөд котөртам. Кок туј ем, но мортыс оз-на тыдав. Уфiтөма ылө мунны

Зурасi ме еновтөм колхознөј табор вылө. Гожса страдујтан кадса ужыс-на колөма. Аззи ме сес пельсаыс кымынкө сола өгурцы да арбуз-ли тыква-ли, бура өни ог-нин i помнит.

Ме неуна крепiтчышти, Индусөс-жө гөстiтөди сакарөн.

Петим ми кушөмкө сiкт дөрө. Но кок тујыс мунө оз сiкт пыр, а боктi.

Ме јуасi сiктса олысјаслыс, кодкө ез-ө прөјдiт-лы татi.

Вiсталисны, мыј неважөн прөјдiтiс кушөмкө морт. Кежiс бокө да мунiс сопкалаң.

Мен лоi долыджык. Көт i музи, но ег вес котрав. Всо-ровно, көт кытчө ез ребсы, сүөда.

Кажi мылк јылө. Азза: морт увтас местаө леччө А сен—шоссејнөј туј. А туј куза полнөј ходөн мунө грузөвөј машина.

Карацупа пондіс шобны.

Ме понди вӱтчыны сӱжӱ морт бӱрсаыс. Лыжӱ нага-
ныс да горӱди:

— Сувт!

Сӱжӱ котӱртӱ, полнӱж ходоӱн мунигас чеччыштӱс
машӱна бӱрӱ сӱж, мыж шоферыс нӱнӱм ез ӱ казавлы.

Машӱна кежӱс бокӱ да сажалӱс.

Мен лоӱ обиднӱ. Жӱк весшӱрӱ ме котӱрти неламын
километрӱсӱ. А медсасӱ сӱжӱн, мыж нарушителлы удажч-
чӱс жӱбсыны. Позор! Жанжӱм заставаӱ бӱр муны.

— дуракӱ ми текӱд колӱм,—шуа ме Индуслы. Сӱжӱ
сӱж-жӱ ез вӱв долыд.

Аскинас ми заставаыӱн тӱдмалӱм, мыж нарушителӱс
кутӱма. Кутӱс сӱжӱс машӱнаса шофер, кодӱ ажӱс ас-
сыс пассажӱрсӱ да кажалӱс, мыж тани мыжкӱ делӱыс
абу лучкӱ.

Ме успокоитчӱ. Век-жӱ кутӱсны. Менам уж [ез
вош весшӱрӱ.

ДИ ВЫЛЫН

Ем тажӱ местажасас вывти коккӱс да шумӱн визув-
тыс жу. Сӱжӱ жу вылас ем ди.

Великӱж Октабрскӱж празниклаӱн паныд вожнас ди
вылын нарадын вӱлӱ Карацупа. Ферт сен-жӱ, сӱкӱд
орчӱн, вӱлӱ сӱлӱн жортыс да вернӱж помошникыс—
Индус.

А сӱветскӱж празникжасӱ враг пыр жонжыка сӱжӱс
гранӱца вылӱ. Враг мӱвпалӱ сӱжӱ: „Талун налӱн, бол-

шевікјаслөн, праџднік. Најө сені гажөдчөны да оз-
нін сещөм суса віңны граніцатө“. Быд сікаса шпіон-
скөј пакөст зілө тајө лунјаснас піскөдчыны сөвет-
скөј му вылө.

Но враг өшыбајтчө. Праџднікјасө сөветскөј гра-
ніца вывса медбур јөзыс сувтөны почотнөј вахта
вылө.

І вот Карацупа кујлө кустын. Скөра ызгө ју.
Кырссө зер. Көнкө матын кылө гымалө. Матысмө
гымалан кымөр.

Лок вој тајө погранічнікы.

Кујлан васөдінын, көзыдысла тенө дрөжжітөдө,
да нөшта нінөм оз тыдав, і оз кыв.

Кујлө Карацупа. Кујлө Індус. І вот Карацупа аҗзө,
мыј понјыс нервңічајтө, пыр өтарө тревожнөја вөрө-
шітчө.

А Індусыд-өд вес оз понды тазі ассө кутны.
Сің кө, кодөскө кылө матыс. Но сещөм пемыд, мыј
Карацупа нінөм оз аҗзы, оз рөҗберіт.

І друг југнітіс чардбі. Сіјө здукнас погранічнік
удітіс аҗзыны ассаңыс неылыс, восков дасвіт сајыс
ыжыд тушаа мортөс, кіас сылөн мауҗер.

Бара југнітіс чардбі да бара Карацупа аҗзіс тајө
мортсө—пукалө вөлі сіјө куст сајын.

Но і нарушітөлыд каҗаліс погранічнікөс. І пыр-
жө, кыҗ сөмын кусі чардбіыс, баңдіт лыјіс мауҗе-
рыс...

Карацупа знак серті Індус чепөсјіс кустө, көні
пукаліс баңдіт. Но сіјө кучкіс понјөс зорјөн да чеч-
чыштіс мөд куст сајө.

Рискуйтны Индусөн Карацупа ез көсҗы. Сижö бөр чукөстис понҗос.

Нарушител ыр отарө бөрынтчис, кустјас сажө тебсасөмөн да лысөмөн. Карацупа Индускөд кысҗисны сы бөрсә.

Таҗ заводитчис војса појединок јөзтөм ди вылын. I вот Карацупа кылө ассаңыс кымынкө восков сајыс ваө плеснитчөм шы. Поҗө вөли думыштны, мыј банҗит прөступитчис да вескалі ва гуранө. Сек ескө колі лыјны.

Но Карацупа віччысыс морт—ез лыј. Сижö пондис воҗө віәодны, төдмасны местанас. I регыд төдмаліс враглыс муҗеритөмсө. Сижö ваө шыбытис му комок, а ачыс чечыштис бокө. Враг көсҗис, мед Карацупа лыјас да сижөн петкөдлас ассыс местасө.

Таҗ најө, Карацупа да враг,чөв кышлалісны мөҗамөд гөгөрыс. Кыкнаныс көсҗисны муҗеритөмөн бостны ассыс прөтивникөс.

Карацупа немыдсыс рөҗнитис, кыз матын наҗөн вөрҗыштис кустыс. Карацупа лыјис.

Нарушител горөдіс. Но, тыдалө, сижö сөмын кокныҗика ранитчис. Сижö ыр-жө кыпөдчис да котөртис ди шөрлан, көні быдмө вөлі том вөр.

Карацупа бөрсыс ыстис Индусөс. I бара вурыштис Индуслы чорыда коҗ зорјөн кучкөм.

Но таҗ дыр нужавны ез вермы. Колө помавны. Нарушителлы оз поҗ сетны пышҗыны.!

I вот Карацупа думыштис җащөмтор. Сижö кысҗис Индускөд вөр дорөҗыс, көні вөлі нарушителыс. Щөк-

тіс сылы чөв куҗыны өті местаын. А ачыс кыссыш-
тіс бокө.

Сесса Карацупа шлочнітіс чунҗаснас. Индус төдө,
кыз гөгөрвоны тајө шлочкөдчөмсө. Тајө лоө: „Индус
сет гөлөстө, увт!“

Индус пыр-жө кыліс тајө шлочкөдчөмтө да места
вылас куҗлөмөн гораа увтчіс.

Баңдіт, думыштіс, мыҗ понҗыд бара ускөдчіс сы
вылө, чеччіс да пондіс шенасны зорҗөн.

Карацупа тајөс і віччысіс. Меткөја лыјөмөн сіјө
вііс баңдітөс места вылас.

Ызгіс ју. Кіссіс зер.

Југдытөз Карацупа Индускөд пукалісны враг шој
дорын.

КАРАЦУПАЛӨН ВӨЈНЫ ПОНДЫЛӨМ

„Вөлі тајө тулысын,— віставлө Карацупа.— Пом-
нітсө, мај первој лунҗасө.

Петі ме өті красноармејецкөд граңца вылө. А
граңцаыс міјан сеті мунө бурещ ју шөрөдыс.

Сулалам берег дорын. Гөгөрбок чөв, лөң. друг
Индус чошкөдіс пелҗассө.

Сіз-кө, ді вылас кодкө ем. Сетчө вужөм возвы-
лын, мі лучкі шобім, відлалім берегсө. Но берегын
некод ез вөв. Кор асланым корсөм вылө лучкі ег
ескө, лезім мі Индусөс. Сіјө ветліс-ветліс да спокој-

нөја локтіс бөр. Бөр воіс да пондіс тревожнөја ві-
зодны ді вылө.

Мі пуксім пыжө да вужім ді вылө. Петім пыжыс
да мөдім відлавны местасө,

Но кымынкө понжыс өтдор, сені некод ез вөв;
најө вужөмаөс орчча корејскөј сиктыс да узмөдчө-
маөс тани. Вот тајө понјасыс, тыдалө, і тревожітіс-
ны Індусөс.

Вөчны нінөм, колө бөр вужны мөдар берөгө.

А сижө жуыс, колө тіянлы віставны, зев тешкод.
Щөкыда овлывлө, мыј міладорын зерјас абуөс, а
жуын ваыс туө. Зерјас мунөны көнкө ју јывтійс, а
ва туөмыс вывті өдјөн воө татчө.

Тагі вөлі і өні. Візөда ваыс жуын туөма, а пыжыс
міжанлы вескалі лок, роға. Пондім мі пыжыс васө
којны кіөн,—нінөм оз отсав.

І век-жө колө бөр вужны. Кызкө-өд воам-жө.

Чуксала Індусөс пыжө. Сижө матыстчіс, візөдліс
пыж вылө, сесса ме вылө. Кыз быттө көсјіс јуавны:
збыл-өмөј мі көсјам вужны тащөм „корабл“ вылын?

Ме мөдпөв вөчі ассым приказаніје. Індуслы нінөм
ез кол вөчны, кыз сөмын кывзыны.

Сижө чеччыштіс пыжө, но оз пуксы — вөлі најт
да ва. А Індус вывті радејтө сөстөмлун, терпітны
өз вермы најттө.

Мі красноармејецкөд чеччыштім пыжө да мөдөд-
чім...

А ју шөртійс візулыс вывті јон,—гумовтчіс міжан
„кораблным“, і назөнікөн, но вескыда, мі кыкнаным
мөдөдчім ва пыдөсө.

Меткөја лыжмөн сјџ вџс врагџс места вылас.

А пастаномаос вöлим шыңелјасөн да фуфајкајасөн. I сörсыным мијан вöлины винтовкајас, сумкајас, патронјас да гранатјас. Асныд гөгөрвоанныд, вартчыны кушом сөкыд.

Но Индус регыдөн воіс берөгөз, петіс, пыркөдчыштіс да шојччө. Пукалө да вігөдө, кызі сылөн көзайныс купајтчө.

Шыңел ме вылын көтасіс, сөктамміс, кыскө ва пыдөслаң. Ме лігышмуни, чувствујта, мыј вот-вот вөја, і горөді:

— Индус!

Сіјө увтчөмөн пыр-жө шыбытчіс ме дінө ваө, кваітіс шломөд, ңещыштіс сіјөс јурыс да вартчө береглаң. Мыјла сіјө таз вөчіс, ог гөгөрво. Чајтіс, ферт, мыј ме купајтча да, меым кокңөдны мен купајтчыны, бостіс шломөс.

А менө кыскө увлаң, ва пыдөслаң. Ме-һин поводнөја апайті васө. Бара горза:

— Индус! Ме дорө, Индус!

Секі Индус менам гөгөрвоіс. Сіјө еновтіс шломтө да, берегас вольтөз-на, ускөдчіс ме дінө. А ме сіјө здукнас мөді-һин ва пыдөсө.

Индус шапңітіс менө соскөд да кыскіс берөгө.

Воі ас сафө да аҗа: красноармејецөј менам нөшта ваын-на пессө. Сіјө медбөрја вынјассыс-һин петө, кутчысөма пелыс-өпаснөјө.

Индус аҗіс, мыј көзайныс зонвіҗа да вылыс шыбытчіс ваө, вартчіс красноармејец дорө, кутчысіс һінјаснас сіјө шыңелө да отсаліс сылы берөгөз воөдчыны.

Пукалам ми, а ваыс мијан вылыс сизи і киссө. Пукалам, виҗодам мōда-мōд вылō да кыкнаным радысла бōрдам. Мōвпыштны сōмын: кушōм переплотјасын ми ег і вōвлōј, но колім җонōс, а тани верми мнинōм абуыс пōгибнитны.

І не Індус-кō, ескō, пōгибнитим.

А Індус котралō öти дорыс мōд динō, ластитчō да рад пырыс увтō..."

ОРҖЕН

Мунис Карацупа отпускō гортас, Казахстанō.

Гажтōм вōли сылы сен пукаваны ујтōг. Велалис Карацупа дальнōј Востокō, граница динō, аслас ужō, јортјасыс динō.

долыда да рад пырыс бōр воис сижō аслас заставаō.

Воис сижō заставаō да тōдмалис, мыј сижō рытнас клубын лōō кушōмкō собраніје. Мунис Карацупа клубō.

Воис сижō сормыштōмōн, — собраніјеыс-нин вōли заводитчōма. Пуксис сижō аслас јортјас пōвсō öтик бōрја скамја вылō да кывзō докладчиклыс висталōм.

докладчикōн вōли мијан славнōј пограничнōј охрaнаса командирјас пыыс öтик полковник.

Полковник висталис Гродековскōј пограничнōј отрад јылыс, мыј медбур бојечјасōс да командирјасōс сōветскōј правителство награждајтō орҗенјасōн.

Полковник мōдис лыддыны постановленіје. Бојечјас пōс аплодисментјасōн встречајтōны быд фамилија.

друг Карацупа кылö да аслас пелјасыслы оз ескы.
Полковник шуис сылыг овсö:

— Никита Карацупа...

„Мыж-нö тајö? Збыл-öмöј тајö ме јылыг?“ — ду-
мыштис шöјöвошöм Карацупа.

А полковник шуö:

— Жал, мыј Карацупа јорт талун тани абу. Сijö
нöшта ез-на во отпусксыс.

Но сек бојечјас горöдисны:

— Со сijö!

— Сijö тани!

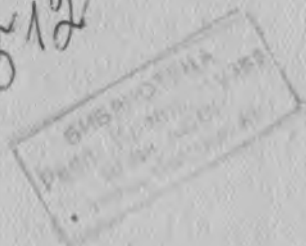
— Лок, Карацупа!

Јандысöмысла гөрöдыштöмөн, чеччис Карацупа.

Сijös чолöмалисны бојеч-јортјасыс.

Карацупалөн славаыс—став заставалөн, став по-
граничнöј отрадлөн слава.

512

Г. РЫКЛИН

О ХРАБРОМ ПОГРАНИЧНИКЕ КАРАЦУПЕ
И ОБ ИНДУСЕ, ЕГО УМНОЙ СОБАКЕ

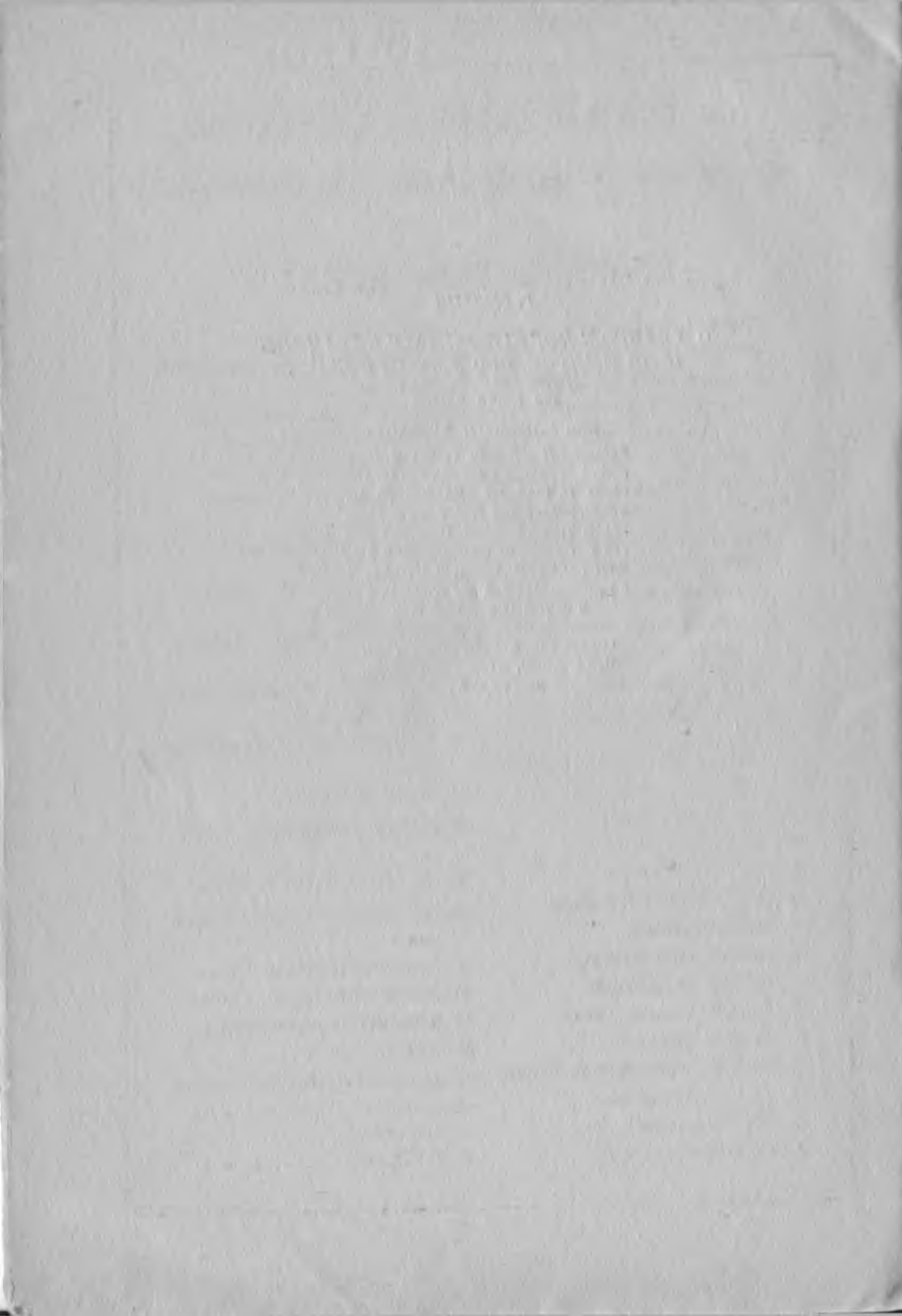
На коми языке

ДЛЯ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА

Редактор *И. Доронин*. Техред *М. Шестаков*. Рисунки *Соколова-Скалл*. Перевод *П. Симакова*. Издание № 75. Уполн. Главлита № 1753. Типографский № 989. Тираж 2000 экз. Печатных листов 2. Авторских знаков 33120 в печ. листе. Формат 62X94; 1/16. Сдано в производство 26|IV-38 г. Подписано к печати 17|V 1938 года.

Отпечатано в типографии УМП,
Коми АССР, гор. Сыктывкар,
Дом печати.

КОМИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО

ИЧӖТ ДА ШӖР АРЛЫДА ЧЕЛӦАФЈАСЛЫ БИБЛОТЕКА

„КӢГА БӖРГА КӢГА“

1. ПУШКӢН—Зарӗ черӗ җылыс моҗдыкы.
2. ПУШКӢН—Поп да сылӗн Казак Балда җылыс моҗдыкы.
3. ПУШКӢН—Цар Салтан җылыс моҗдыкы.
4. ПУШКӢН—Кулӗм царевна да Оҗӗм багатыр җылыс моҗдыкы.
5. ЖУКОВСКӢН—Сапӗга кань.
6. КРЫЛОВ—Баснаҗас.
7. ЛЕРМОНТОВ—Ашӗк-Керӗб.
8. ТОЛСТОЈ Л.—Акула.
9. ТОЛСТОЈ Л.—Булка.
10. ТОЛСТОЈ Л.—Фӗльпок.
11. НЕКРАСОВ—Генерал Топтыгӗн.
12. НЕКРАСОВ—Мазај ӗед да кӗчҗас.
13. ТУРГЕНЕВ—Бежӗн луг.
14. ТУРГЕНЕВ—Бӗр'ук.
15. ТУРГЕНЕВ—Муму.
16. ТУРГЕНЕВ—Перепеляк.
17. ЧЕХОВ—Ванька.
18. ЧЕХОВ—Вӗв фамиҗа.
19. ЧЕХОВ—ӗетӗнкаҗас.
20. ЧЕХОВ—Җеҗыд кымӗс.
21. ЧЕХОВ—Пышҗыс.
22. ГОР'КӢН—Архӗн ӗед да Лӗнка.
23. ГОР'КӢН—ЧелӦаҗас.
24. КУПРИН—Җеҗыд понь.
25. КУПРИН—Гамбринус.
26. ЛЕСКОВ—Часӗвӗҗ.
27. ГРИГОРОВИЧ—Гуттаперчевӗҗ ӗетӗнка.
28. ГАРШИН—Лагуша-пуӗшештевӗнӗца.
29. ГАРШИН—Сӗгнал.
30. КОРОЛЕНКО—Ӣӗбӗм ӗетӗнка.
31. МАМИН-ГИБИР'АК—Руд сылӗ.
32. МАМИН-ГИБИР'АК—Студӗнӗҗ җу дорса керка.
33. МАМИН-ГИБИР'АК—Кыҗыс Земел.
34. ГЕНКЕВИЧ—Музыкант Јанко.
35. КИПЛИНГ—Слӗн пӗ.
36. ЛОНДОН—Кӗш җылыс сказањыс.
37. ЛОНДОН—Кӗҗӗн.
38. ГЕТОН-ТОМПСОН—Орӗм пель.
39. ГЕТОН-ТОМПСОН—Чӗнк.
40. ГЕТОН-ТОМПСОН—Ручлӗн семҗа.
41. АНДЕРГЕН—ӗуҗмовочка.
42. АНДЕРГЕН—Озыс салдат.
43. АНДЕРГЕН—ӗикӗҗ җусҗас.
44. АНДЕРГЕН—Тывкӗрт.
45. АНДЕРГЕН—Шуда колошҗас.
46. АНДЕРГЕН—Принцесса да Порсвӗҗыс.
47. РОБЕРТС—Зонњы да Кӗд.

КОМИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИЗДАТЕЛЬСТВО
 ИЧӖТ ДА ШӖР АРЛЫДА ЧЕЛӖКӖСЛЫ БИБЛЮТЕКА

“КӢГА БӖРГА КӢГА”

48. РОБЕРТС—Нывка да ош пӓ.	71. МАЖАКОВСКИЈ—Мыӓӓн кӖсја лоны.
49. РОБЕРТС—Каӓ Робинзон.	72. БАГРИЦКИЈ—Нӓӓлӓн кок туј.
50. Гиндбад—мореплаватель (мојдкыв)	73. БАГРИЦКИЈ—Мордвинлӓн ӓвезда.
51. Коми мојдкывјас.	74. Островскиј Ӣ.—Гудок.
52. Ненецкӓј мојдкывјас.	75. УЛЈАНОВА М.—Ӣенин јылыс вӓстјас.
53. ГРИММ—Бременса музыкантјас.	76. ФАДЕЈЕВ—Метелица.
54. ГРИММ—Храбрӓј портнӓј.	77. БЕДНЫЈ Ӣ.—Баснајас.
55. ГРИММ—Мојдкывјас.	78. КАТАЈЕВ—Уӓӓм.
56. УЈДА—Ӣелло да Патраш.	79. ПАУСТОВСКИЈ—КӖчлӓн лапаяс.
57. УЈДА—Сӓеп.	80. ПРИШВИН—Јарӓк
58. ГАУФ—Карлик Ныр.	81. БИАНКИ—Медбӓрја лиӓӓм
59. ГАУФ—Калиф Аӓст.	82. БИАНКИ—Вӓрын војутӓм.
60. ГАУФ—Ичӓт Мук.	83. ПОВИКОВ-ПРИБОЈ—Зыбунјас пӓвсыч.
61. АФАНАСЈЕВ—Ӣагуша-Царевна.	84. ЖИТКОВ—Мангуста
62. АФАНАСЈЕВ—Кыӓӓи мужӓк баринӓс велӓдӓс.	85. ЖИТКОВ—Обезјана јылыс
63. АФАНАСЈЕВ—Јӓӓ пыцкыс бостӓм роч мојдкывјас.	86. КАГГИӢ—Особӓј отрадса ош.
64. Мудер Алдар-Кос (Казахскӓј мојдкыв)	87. КАГГИӢ—Вошӓм класс
65. Охӓк (Армјанскӓј мојдкыв)	88. КАГГИӢ—Турецкӓј бутсы.
66. Аладдин да волшебнӓј лампа (Арабскӓј мојдкыв)	89. Гајдар—Војениӓј тајна јылыс.
67. Али-Баба да ӓеламыӓ рӓз-бојӓк (Арабскӓј мојдкыв)	90. ГАЈДАР—Ӣольӓд блӓндаж.
68. ХАРРИС—Кролик-Вок.	91. БИХОНОВ—Чӓрт.
69. РОЛЛАН—Жан Крӓстоф.	92. Михалков—Јортјас.
70. ТОЛСТОЈ А.—Желтухин.	93. ФРАКРМАН—Ылыс граница дӓнын.